

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента на дисертаційне дослідження

БІЛОУСЬКА РОМАНА СЕРГІЙОВИЧА на тему

«Технологічне забезпечення конкурентоспроможності

сільськогосподарських підприємств», подане на здобуття наукового

ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження. В умовах трансформаційних змін в аграрному секторі України, спричинених як глобальними економічними тенденціями, так і екзогенними шоками, зокрема збройною агресією РФ, актуалізується необхідність формування механізмів забезпечення стійкої конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Одним із ключових чинників досягнення стратегічної ефективності функціонування суб'єктів аграрного бізнесу є технологічне забезпечення як системоутворюючий елемент організаційно-виробничого потенціалу. Розвиток технологічного базису детермінує здатність підприємств до інноваційного оновлення, адаптивного управління та інтеграції у висококонкурентні ринки.

Інтенсифікація процесів цифровізації аграрного виробництва, поєднана з імплементацією інтелектуальних систем управління, автоматизованих агротехнологій та засобів прецизійного землеробства, формує нову парадигму ресурсоефективного господарювання. Технологічне оновлення стає не лише інструментом підвищення продуктивності аграрного виробництва, а й запорукою його екологічної та економічної стійкості. Сучасні технологічні платформи забезпечують достовірність прогнозування, просторову верифікацію агротехнічних рішень та адаптацію до змін кліматичних і ринкових умов, що уможливлює зниження виробничих ризиків і досягнення конкурентних переваг.

Узгодження державної політики у сфері розвитку сільського господарства з глобальними викликами та пріоритетами технологічної

модернізації вимагає формування інституційного середовища, сприятливого для впровадження інновацій. Відтак, дослідження концептуальних і прикладних засад технологічного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств набуває особливої теоретико-прикладної значущості, орієнтуючись на конструювання інтегрованих моделей технологічного розвитку аграрного виробництва з урахуванням принципів стійкості, адаптивності та інноваційності.

Зв'язок роботи з науковими програми, темами, планами. Дисертаційна робота виконана відповідно до наукової тематики «Теоретико-методичне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на ринку продукції, ресурсів, послуг та інформації на інвестиційно-інноваційних та маркетингових засадах» (0121U108930).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, є логічно обґрунтованими, узгодженими з метою й завданнями дослідження. Вони спираються на системний аналіз, достовірні статистичні дані та застосування сучасних економіко-математичних методів, зокрема DEA-аналізу. Достовірність одержаних результатів підтверджується належним рівнем репрезентативності вибірки, коректністю методичного апарату та внутрішньою логікою викладення. Рекомендації є практично спрямованими, обґрунтованими з позицій реального функціонування аграрного сектору та придатними для впровадження в стратегічне управління сільськогосподарськими підприємствами.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів. У дисертації Білоуська Романа Сергійовича сформовано нове наукове бачення механізмів технологічного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Ступінь наукової новизни полягає у вперше запропонованих, удосконалених та поглиблених підходах до вирішення проблеми, що виносяться на захист. Зокрема:

Вперше:

- теоретично обґрунтовано концепцію формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у контексті домінування технологічних чинників, пов'язаних із розвитком цифрової економіки, загостренням екологічних і геополітичних ризиків, з урахуванням новітніх викликів воєнного часу;

- структуровано зміст технологічного забезпечення конкурентоспроможності через його узгодження з шостим технологічним укладом, що включає цифрові, біотехнологічні, енергетичні, інформаційні та управлінські інновації, із деталізацією для галузей рослинництва й точного землеробства.

Удосконалено:

- методичні підходи до діагностики рівня технологічного забезпечення, що базуються на багатофакторному аналізі складників, ступеня інноваційності, ризиків і очікуваних ефектів, із застосуванням програмного моделювання;

- критерії оцінювання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, які враховують їхню типологію за масштабами, спеціалізацією та ресурсною забезпеченістю, з поглибленням аналітики ефективності факторів виробництва;

- інструментарій вимірювання частки високих технологій у загальній структурі технологічного забезпечення, включаючи компоненти точного землеробства, супутникового моніторингу, біоінженерії та GPS-технологій;

- методичні підходи до виявлення диспропорцій у матеріально-технічному та інвестиційному забезпеченні впровадження інновацій, через аналіз обсягів, темпів оновлення техніки, зносу та амортизаційної здатності аграрного сектора.

Набули подальшого розвитку:

- стратегічні напрями модернізації технологічного потенціалу сільськогосподарських підприємств, сформовані на основі визначення п'яти

пріоритетних інновацій, релевантних до цифрової моделі економіки, із урахуванням законодавчого середовища та частки АПК у ВВП;

- підходи до розбудови механізмів фінансування технологічних інновацій у межах парадигми сталого розвитку та концепції ESG, з наголосом на лізинг, венчурне інвестування, стартапи, державно-приватне партнерство;

- науково-практичні рекомендації щодо впровадження інноваційних технологій з урахуванням рівня технічного розвитку, структури виробництва та параметрів конкурентного потенціалу підприємств.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Білоуська Р.С. «Технологічне забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств» є завершеним комплексним науковим дослідженням, яке відповідає всім формальним та змістовим вимогам до кваліфікаційної наукової праці на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Структура дисертації охоплює вступ, три змістовно та методично узгоджені розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг і якість оформлення наукового тексту відповідають вимогам до дисертаційного дослідження третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Робота відзначається чітко вираженою внутрішньою логікою наукового викладу: від обґрунтування теоретико-концептуальних основ формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств - до побудови авторської концепції технологічного забезпечення на основі технологій IV–VI укладів, з наступною оцінкою рівня впровадження інновацій, ефективності матеріально-технічної та інвестиційної бази, і, зрештою, - до розробки стратегічних напрямів розвитку конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

У дисертації послідовно розкрито зміст категорії конкурентоспроможності в аграрній сфері, здійснено її парадигмальне

тлумачення як функції інноваційного й технологічного розвитку. Автор виокремлює структурно-інституційні та функціональні характеристики конкурентоспроможності, деталізує її прояви у часовому, галузевому й просторовому вимірах, та обґрунтовує ресурсну, інвестиційну, інноваційну й маркетингову парадигми як провідні інструменти її забезпечення. Особливу увагу приділено домінуванню інноваційної парадигми в умовах цифрової трансформації.

Дослідження містить авторське теоретико-методичне обґрунтування структури технологічного забезпечення, засноване на елементах технологій нового укладу - біотехнологіях, цифрових платформах, ГІС, GPS, БПЛА, супутникових системах, онлайн-інструментах, Big Data та алгоритмах прогнозування. Узагальнення виконано як у контексті галузевої специфіки (з фокусом на рослинництві), так і з огляду на рівні інноваційної спроможності підприємств різного масштабу. Впроваджено підхід до комплексної оцінки конкурентоспроможності, що враховує інноваційність матеріально-технічної бази, частку високих технологій, економічну результативність їх використання та рівень ризиків, з урахуванням внутрішньої структури підприємства.

Автор здійснив оцінювання ринку технологічних інновацій, його потенціалу й динаміки розвитку, а також обґрунтував стратегічні перспективи інноваційного оновлення технологічної бази. На основі проведених розрахунків обґрунтовано критичну залежність ефективності інновацій від темпів оновлення основних засобів та обсягів інвестицій. Запропоновано деталізовані механізми фінансування (самофінансування, лізинг, донорські програми, гранти), а також стратегічні інструменти — реструктуризація, інтеграція, кооперація, приватно-державне партнерство, ESG-концепція.

Наукові положення дисертації апробовані через публікації, які репрезентують основні результати дослідження. Останні мають високий рівень наукової новизни, що проявляється у формуванні авторської концепції

технологічного забезпечення конкурентоспроможності, розробці типології аграрних підприємств за рівнем інноваційності та створенні підходів до адаптації сучасних технологій відповідно до рівня технічної, інвестиційної та управлінської спроможності.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення одержаних у дисертації результатів полягає у можливості їх безпосереднього використання для удосконалення управлінських рішень, стратегічного планування й організаційного оновлення технологічного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Розроблені в дисертації методичні підходи до оцінювання рівня технологічного забезпечення, інноваційної насиченості матеріально-технічної бази, ефективності впровадження цифрових технологій, а також до ідентифікації ризиків та диспропорцій – є придатними для практичного застосування в системі стратегічного управління аграрними підприємствами різних форм і масштабів. Вони дозволяють здійснювати сегментацію підприємств за рівнем інноваційного потенціалу, оптимізувати інвестиційні програми, формувати адресні стратегії впровадження технологій нового покоління.

Окреме значення мають обґрунтовані у роботі підходи до формування джерел і механізмів фінансування технологічного оновлення, зокрема інструменти лізингу, самофінансування, венчурного капіталу, публічно-приватного партнерства, а також пропозиції щодо адаптації стратегій інноваційного розвитку відповідно до концепції ESG.

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових положень дисертації. Основні результати дослідження опубліковано у 30 наукових працях, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому виданні, яке входить до наукометричної бази Web of Science; 1 стаття у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського союзу; 21 матеріали конференцій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У процесі ознайомлення з матеріалами дисертації не виявлено фактів порушення принципів академічної доброчесності. Зміст роботи є самостійно виконаним авторським дослідженням, побудованим на належному рівні наукової аргументації, з дотриманням етичних вимог, належного оформлення бібліографічних посилань і коректного використання джерел.

Усі запозичення, статистичні та аналітичні матеріали, положення інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями. Автор не вдається до плагіату, маніпуляції даними, фабрикації або фальсифікації результатів. Ступінь самостійності проведеного дослідження повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Положення, винесені на захист, підтверджені власними теоретичними узагальненнями, методичними підходами й аналітичними обґрунтуваннями.

Таким чином, дисертаційна робота відповідає принципам академічної доброчесності, а здобувач продемонстрував належний рівень наукової етики, авторської відповідальності й культури цитування.

Зауваження до дисертаційної роботи:

1. Запропоноване власне трактування конкурентоспроможності як «перемоги у конкурентній боротьбі» є скоріше метафоричним, ніж економічно верифікованим. Воно не дозволяє однозначно оцінити об'єкт дослідження за емпіричними показниками. Крім того, у конструкції «перемога у боротьбі» відсутній критерій успішності: рентабельність, частка ринку, лояльність споживачів тощо.

2. У тексті (розділ 1.1) аналізується вплив різних форм капіталу, зокрема інтерфейсного, на формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Проте не враховано структурні особливості ринку, на якому функціонують такі підприємства, зокрема, його наближеність до моделі досконалої конкуренції, що особливо характерно для первинного ринку продукції рослинництва. В зазначених умовах традиційні інструменти інтерфейсного капіталу (як-от імідж, бренд, лояльність

контрагентів) мають обмежений вплив на цінову політику й позиціонування підприємства на ринку. Основними факторами конкурентоспроможності в такому середовищі виступають витрати, ефективність виробництва, продуктивність праці, а не емоційно-репутаційні аспекти. Відтак, використання категорії «інтерфейсний капітал» як одного з провідних факторів без зважання на обмеженість його ефективності в умовах ринку, де ціна диктується зовнішніми умовами, виглядає методологічно вразливим. Водночас, інтерфейсний капітал може набувати вищої значущості в нішевих сегментах. В такому разі доцільно виокремити це як окремий випадок і не узагальнювати на всю галузь без уточнення.

3. Назва рисунка 1.4 містить термін «методичні засади», однак на ньому відсутній опис методичних підходів чи принципів, що регулюють оцінку конкурентоспроможності, зображено лише перелік або структуру ланок і стадій відтворення, без деталізації методичних елементів. На наш погляд, така назва є змістовно завищеною.

4. У структурі викладу (розділ 2.1) простежується зміщення аналітичного фокусу з загальнодержавного рівня (Україна в цілому) на регіональний (Харківська область), що саме по собі є цілком допустимим підходом. Водночас у тексті відсутнє чітке пояснення критеріїв вибору саме цього регіону для подальшого аналізу. Не зазначено, чи виступає Харківська область як репрезентативний приклад, чи її обрано з огляду на специфіку аграрного виробництва, рівень інноваційної активності, наявність статистичних даних або інші чинники. Відсутність аргументації такого переходу викликає запитання щодо обґрунтованості зроблених висновків у регіональному контексті.

5. У розділі 3.3 простежується методологічна неузгодженість: представлена система стратегічного управління інноваційно-інвестиційною діяльністю аграрних підприємств не пов'язана з подальшим кількісним аналізом технічної ефективності за допомогою DEA-моделі. Така розірваність між теоретичними положеннями й інструментальною частиною

дослідження знижує аналітичну цілісність розділу та ускладнює оцінку обґрунтованості сформованих висновків.

Зазначені зауваження не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи й мають рекомендаційний характер, спрямований на її подальше вдосконалення та поглиблення науково-практичного змісту.

Висновок. Дисертаційне дослідження Білоуська Романа Сергійовича на тему «Технологічне забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств» є цілісною, завершеною та самостійною науковою працею, в якій на високому теоретико-методичному рівні розв'язано важливе науково-прикладне завдання щодо обґрунтування концептуальних засад та практичних інструментів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі сучасного технологічного забезпечення.

Науковий доробок автора характеризується високим рівнем обґрунтованості, новизною одержаних результатів і значним потенціалом практичного застосування в аграрній сфері. Дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 507 від 03.05.2024, а її автор - Білоусько Роман Сергійович - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

РЕЦЕНЗЕНТ

канд. екон. наук, доцент
кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського
спілкування» та соціально-
гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний
університет

ПОНОМАРЬОВА М.С.